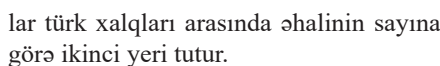

Dillərin təsnifatının məqsədi bütün dünya dillərini qruplaşdırmaq, onların mənimsənilməsini asanlaşdırmaq, hər dilin dünya dilləri sisteminə yerini dəqiqləşdirməkdən ibarətdir. Dünya dillərinə aid qruplaşdırma nəticələrinə dair ümumiləşdirmələr aparılması dillərin hərtərəfli tədqiqi üçün geniş imkanlar yaradır. Buna görədir ki, dillərin öyrənilməsində gələcək təsnifdən tarixən geniş şəkildə istifadə olunub. Qədim Şərq dilçilişində XI əsrdə Mahmud Qaşqarlı, ilk dəfə olaraq, türk dillərinin təsnifatını etmişdir. O, türk dillərini mənşəyinə görə qruplaşdırmağı zəruri hesab edib.

Material ümumiliyinə, genetik or-
taqlığa malik olan dillər qohum hesab
edilir, bir kökə mənsub olur. Dillərin
qohumluğu fonetik, leksik, morfoloji və
sintaktik oxşar və yaxın əlamətləri əsa-
sında müəyyənləşdirildiyindən bütün
komponentlərdə özünü göstərir. Dillərin
qohumluğu müəyyən edilərkən təsadüfi
halları deyil, dilin özünəməxsus xüs-

Türklərin dünyaya yayılmasının tarixi eradan əvvəl Hun türklərindən başlamışdır. Ötən müddətdə türklər planetin dörd qütbünə yayılmışlar. Onlar Şərqdə Sakit okeana, qərbdə Avropanın mərkəzlərinə, şimalda Uzaq Sibirə, cənubda isə Hindistana qədər gedib çatmışlar. Türk boy-

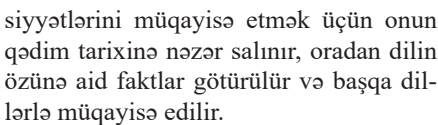
Türk tarixinin 2 min 500 ili, faktik olaraq, yazılı abidələr əsasında sübut

Vaxtilə ünsiyyətə xidmət etmiş aşagıdakı türk dilləri indi ölü dillərdir: oğuz dili, peçeneq dili, qıpçaq dili, xəzər dili, poloves dili, bulqar dili, qədim özbək dili və s.

Hazırda ünsiyyət vasitəsi kimi aşağıdakı müasir türk dillərindən istifadə olunur: türk dili, Azərbaycan dili, altay dili, özbək dili, başqırd dili, salar dili, çuvaş dili, şor dili, xakas dili, qumuq dili, tatar dili, karaim dili, tofa dili, qaqauz dili, tuva dili, qaraçay-malkar dili, qaraqalpaq dili, türkmən dili, qazax dili, uygur dili, qırğız dili, yakut dili, noqay dili.

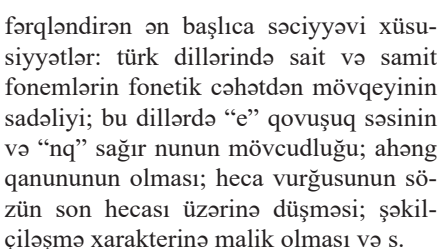
Türk dillərinin tədqiqi ilə dünyanın bütün ölkələrində məşhur türkoloqlar məşğul olmuşlar. 1893-cü il dekabrın 15-də danimarkalı alim Vilhelm Tomsen ilk dəfə qədim türk yazılı abidəsi olan Orxon-Yenisey daş kitabələrindəki yazıları oxuması ilə bağlı Danimarka Kral Akademiyasında məruzə edib. İlk olaraq “Tanrı” və “türk” sözlərini oxumağa müvəffəq olan alim qədim türk yazı mədəniyyəti və əlifbası barədə kəşfi ilə dünya elminə dəyərli töhfə verib. Buna görə də, UNESCO-nun 3 noyabr 2025-ci il tarixində Səmərqənddə keçirilmiş 43-cü Ümumi Konfransında 15 dekabr Dünya Türk Dili Ailəsi Günü kimi elan edilib.

Bu mühüm təşəbbüs Türk dillərinin qədim köklərini, zəngin mədəni irsini və xalqlarımızı birləşdirən ümumbəşəri dəyərləri bir daha ön plana çıxarır. Mə-

Genealoji bölgüyə görə, müəyyən qohum dillər birlikdə dil ailəsini təşkil edir. Mövcud olan iyirmidən çox dil ailəsindən biri də türk dilləri ailəsidir. Altay dilləri tərkibində ən böyük dil ailəsi türk dilləridir. 23 dili əhatə edən bu dil qrupu bir sıra fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri ilə başqalarından seçilir.

larının başqa yerlərə yayılması müxtəlif dövrlərdə baş vermişdir. Türklərin Qafqaz ərazilərinə gəlmələri onlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Belə ki, Cənubi və Şimali Qafqaz bəzi türk tayfalarının başqa yerlərə, o cümlədən Kiçik Asiya və Avropaya keçməsində imkanlı bölgə, əlverişli yol olmuşdur. Azərbaycan ərazisinə türklərin gəlişi miladdan əvvəl VII əsrdən başlamışdır. İlk dəfə Azərbaycana sakalar (isteklər) gəlmiş və bu bölgədə uzun illər yaşamışlar. Onlardan sonra buraya gələn türk mənşəli alban-

Hazırda planetimizdə 300 milyona yaxın türksoylu insan yaşayır. Türk coğrafiyası – türklərin yaşadıkları ərazilər dünyanın olduqca böyük və geniş sahəsini əhatə edir. Yer üzündə türklər qədər geniş yayılmış ikinci bir milləti təsəvvür etmək çətindir. Dünyanın hər yerində türk insanları yurd salıb həyat sürürlər. Müasir Türk dünyası ucsuz-bucaqsız coğrafiyaya malikdir.

lar olmuşlar. Uzun sürən alban hakimiyyəti miydiylılar əvəz etmişdir. II əsrdən Azərbaycan bölgəsinə hun türkləri, sonra xəzərlər, V əsrdə sabirlər və başqaları gəlmişlər. VI–VIII əsrlərdə – Göytürk hakimiyyəti illərində (552-744) Orta Asiyadan bir sıra türk tayfaları Azərbaycana gəlmişlər.

Müasir türkdilli xalqlar Orta Asiyada (Qırğızıstanda, Özbəkistanda, Türkmənistanda, Qazaxıstanda), Uzaq Şərqdə, Çində, Qafqazda, Rusiyada, İranda, İraqda, Kiçik Asiyada–Türkiyədə yaşayırlar. Bundan başqa, ABŞ-da, Fransada, Almaniyada, İngiltərədə, İtaliyada və digər ölkələrdə də xeyli türk yaşamaqdadır. 260 milyonluq dünya türklərindən 50 milyondan çoxu azərbaycanlıdır. Azərbaycanlı-

dəni və dil müxtəlifliyinin qorunmasında aparıcı rol oynayan UNESCO çərçivəsində belə bir günün təsis edilməsi, eyni zamanda, Türk dünyasının global miqyasda artan nüfuzunun və ortaq kimliyinin təsdiqidir.

Dünya dillərinin ailələşməsi bəşəriyyətin mədəni zənginliyini və tarixi əlaqələrini əks etdirir. Türk dilləri isə böyük coğrafiyada yayılmış, qədim yazılı ənənəyə malik və canlı inkişaf potensialına sahib olan bir dil ailəsidir. Bu ailənin qorunması, öyrənilməsi və gələcək nəsillərə ötürülməsi UNESCO və türkdilli ölkələrin qarşısında duran strateji əhəmiyyətli vəzifədir.

Həcər HÜSEYNOVA,
filologiya elmləri doktoru, professor